
Ивелин Савов / Ivelin Savov

**РУСЕНСКОТО БЪЛГАРСКО ОБЩЕСТВО
В ПЕРИОДА 1856–1865 г.**

**The Bulgarian Society of Ruse Between 1856
and 1865**

Abstract: The formation of the Bulgarian municipality in Ruse is a complex and lengthy process. Its roots and prerequisites should be traced in the primary manifestations of the organization of the Bulgarian community in Ruse during the National Revival period at the level of the Eastern Orthodox church–religious community, the parish, the neighbourhood and the ‘Varosha’ craft organizations.

The so-called Ruse Bulgarian Society is a necessary link between these primary forms of organization among the Bulgarian population in Ruse and the formally recognized Bulgarian municipality in Ruse in the mid-1960s.

The purpose of this article is to present the process of formation and development of the Ruse Bulgarian Society from 1856 until its final transformation in 1865 in the form of an officially sanctioned Ruse Bulgarian Municipality, as well as to consider some of its major activities and functions.

Keywords: Bulgarian municipality in Ruse, Bulgarian National Revival, Ruse Bulgarian Society.

Формирането на Българската община в Русе е сложен и продължителен процес. Неговите корени и предпоставки трябва да се търсят основно в първичните прояви на организираност на българската общност в Русе през Възраждането на ниво православна църковно-религиозна община, свещеническа енория, махала, „Вароша“, еснафски организации.

Необходимото свързващо звено между тези първични форми на организираност сред българското население в Русе и формираната през средата на 60-те години на XIX в. официално призната от османската власт Българска община в Русе е т.нар. Русенско българско общество.

Цел на настоящата статия е да се представи процесът на формиране и развитие на Русенското българско общество от 1856 до окончателното му преобразуване през 1865 г. под формата на официално санкционирана от властта Русенска българска община, както и да се разгледат някои от основните негови дейности и функции.

Някои аспекти от проблема, свързан с местното самоуправление на българската общност в Русе в периода 1856–1865 г., отчасти са разгледани в трудовете на наши и чужди историци и изследователи, като Жечка Сиромасова¹, Теодора Бакърджиева², Тецуя Сахара³, Вера Бонева⁴, Иван Марков⁵, Красимир Кънчев⁶, Иван Радков⁷, Атанас Колев⁸ и други.

Ценни данни по поставената тема се намират на страниците на българския възрожденски печат, както и в националните, регионалните и чуждите архиви.

Формирането на отделни функции на българското самоуправление в Русе е бавен и сложен процес и е плод на продължително институционално развитие. Определяща роля за неговото развитие има и самото състояние на османската феодална държава, която му поставя определени рамки в зависимост от целите си⁹.

Първите наченки на общинско самоуправление сред българите в Русе са документирани през XVII в.¹⁰ През XVIII и първите десетилетия на XIX в. християнската общност в Русе в лицето на своите представители постоянно влиза в контакт с османското представително тяло. При решаването както на общоградски, така и на спуснати от държавата задачи те действат заедно, като се създават стереотипи на взаимодействие и координиране. Именно тук, според Светлана Иванова, се намират истинските корени на русенския муниципалитет¹¹.

Безспорно за развитието на местното самоуправление сред българското население на Русе спомагат реформите в областта на местната и централната администрация в Османската империя, извършени през периода на т.нар. Танзимат.

Като изхождат от своите политически и религиозни съображения, османските реформатори не само допускат съществуването на български самоуправителни органи, а и пристъпват към тяхното организационно обособяване и превръщането им в неразделна част от османската административно-управленческа система¹².

След обявяването на „Гюлханския хатишериф“ от ноември 1839 г. традиционната система на местното самоуправление в Османската империя се променя. Общият характер на реформата на местното самоуправление през времето на „Танзимата“ може да се опише като членоразделение, смесване на функциите и участието на немюсюлмани в процеса на вземане на решения¹³.

Така от края 30-те години на XIX в., в резултат от реформите в Османската империя, православната общност в Русе получава правото да избира свои представители в Градската управа, което ѝ дава възможност да взема непосредствено участие при решаване на важни въпроси, засягащи нейните интереси. От нейните среди се избират влиятелни и заможни граждани, ползващи се с уважение от страна на официалните власти и с доверието на сънародниците си¹⁴.

Възползвайки се от правата, дадени от законодателството, през 40-те години на XIX в. Русенската църковна община, отбелязвана в някои документи с името „Обществото“, успява да обедини българите в града и става техен национален ръководител и бранител¹⁵.

През 40-те години до Кримската война 1853–1856 г. Русенската църковна община е особено дейна по въпросите, свързани основно с църковните работи, училищното дело, социалните дейности, взаимоотношенията с властта и други. За отбелязване е, че през този период тези въпроси са решавани от ограничен кръг хора, църковни и училищни епитропи, и одобрявани от местния владика Синесий¹⁶.

Още по времето на Кримската война през 1854 г. на църковното настоятелство в Русе се възлагат чисто административни функции за издаване на разрешителни за пътувания, правене на завещания, оформяне на продажби за недвижими имоти и др.¹⁷

Японският историк Т. Сахара счита, че след Кримската война и специално след „Хатихумаюна“ през 1856 г. обществената активност на православните жители на Русе води до формирането на тяхна организация под името „Българско общество в Русе“. Преди това са съществували някакви организации на българите или православните християни. Те са няколко еснафа, религиозни дружества и др.¹⁸

Така към средата на XIX век българите в Русе постепенно конструират своя социална институция, основана на дълго съществуващата традиция и религиозната автономия. В отношенията с османските местни власти Обществото е най-ниската административна единица, представена от общностните старейшини. От друга страна, по отношение на църковната йерархия Обществото се явява основна единица на енорията и изразява неговата воля чрез комитета, председателстван от църковните попечители¹⁹.

Формираното след Кримската война Русенско българско общество в действията си се опира на широко прокламираните в „Хатишерифа“ и „Хатихумаюна“ права. Неговите членове неуморно се борят да разширят сферата на държавната регламентация и да усъвършенстват неговата вътрешна структура²⁰.

С повишено самочувствие в резултат от законодателните промени в Османската империя русенските първенци започват все по-чести контакти с местната и централната османска администрация с цел защита на правата и интересите на българите в Русе.

От самото си основаване Русенското българско общество е много активно по отношение на българския църковен въпрос на общонационално и местно ниво. През 1856 г. Русенското общество изпраща свой представител заедно с други градове да участва в подаването на прошение пред Високата порта за самостоятелна църква²¹.

В годините след Кримската война Русенското общество осъществява все по-тесни връзки с Българската цариградска община във връзка най-вече с цър-

ковната борба. Често русенци подпомагат материално и морално българите в Цариград. За изграждането на българската църква в Цариград през 1858 г. двамата русенски представители – Марко Марков и отец Инокентий обхождат за помощи русенските села²².

Русенското българско общество дейно участва в църковните борби в града. През 1859 г. ръководството му открито се опълчва срещу гръцкия владика Синесий и народът горещо одобрява поведението му²³.

Събитията в Цариград от 3 април 1860 г., известни като „Великденската акция“, дават нова насока на движението за църковна независимост. В поверителна записка от Екзарх Йосиф I до руския императорски комисар в България княз А. Дондуков-Корсаков от лятото на 1878 г. тези събития са определени като „нова фаза“ в развитието на българо-гръцкия спор и се изтъква тяхното важно значение за развитието на църковния въпрос²⁴.

„Великденската акция“ на цариградските българи от април 1860 г. послужва като сигнал за българските общини, които са убедени, че повече не може да се очаква справедливо решение на българските искания от Патриаршията. Те решават, че трябва да се отхвърли нейното върховенство и да се скъсат всякакви контакти с нея²⁵.

Българите в Русе одобряват акцията и поставят въпроса за независима българска църква. Тяхното изложение е подкрепено с печатите на кметовете на русенските махали и села, както и на 13 еснафски организации²⁶.

В резултат от акцията на цариградските българи към началото на юли 1860 г. Русенското българско общество постепенно изземва основните правомощия от епископската власт и е натоварено със задачата „да попечителства въобще всичките граждански интереси“ с „неограничено пълновластие“²⁷.

Към средата на юли 1860 г. русенци подават до пребиваващия в града велик везир Мехмед Къбръзлъ паша прошение с искане за утвърждаване на самостоятелната българска йерархия, която да осигури свобода на вероизповеданието и възможност за употреба на българския език в богослужението²⁸.

Въпреки тези действия в подкрепа на „Великденската акция“ през 1860 г., в Русе не е обявено окончателно скъсване с Патриаршията. Но посочените активни действия на русенския елит по отстояване на програмата за пълна църковна независимост, прокламирана през пролетта на 1860 г., създават обективни предпоставки за увеличаване на властовите правомощия на Българското русенско общество и укрепването му като местна институция²⁹.

На 27 февруари 1861 г. е разпространено послание на цариградската българска общност до извънстоличните средища. В него се съобщава за решението на „фарисейското сборище“ за низложението на „нашите народни свещеноначалници“. Заявено е, че духовните лидери са посрещнали новината спокойно, като още на другия ден са служили в българската черква. „Народът тука е много разпален – заявяват авторите на посланието – и реши да стане в четвъртък (2 март) нарочно народен празник, в който при служението на двоицата ни свещеноначалници ще са произнесе всенародно отлучението на фанариотските владци от обществото на християнската църква.“³⁰

На общините, включително и на Русенската, е препоръчано да се подготвят за аналогични действия, за да може акцията по духовното „остракиране“ на патриаршеските архиереи „да се извърши напълно“, т.е. в цялата етническа територия. Посланието от 27 февруари 1861 г. представлява един от най-силните официални документи на църковното движение от началото на 60-те години³¹.

Като следствие от това послание могат да се определят събитията в Русе от 19 март 1861 г., когато русенци провъзгласяват тържествено анатема на Цариградската патриаршия и обявяват отлъчването на гръцкия владика от църковните служби и дела в Русе. Това представлява на практика и отказ на русенци от Цариградската патриаршия. В тези събития съществена е ролята на ръководителите на Българското общество в Русе, но вече с пълното сътрудничество на обикновените русенски граждани³².

След отстраняването на Синесий Русенското българско общество започва само да урежда всички свои училищни, църковни, финансови и други въпроси и да контактува с властта. Оттук нататък то става важен двигател на обществения живот в града. Междувременно русенци избират протосингела Нил Изворов за духовен водач, който изпълнява обязаностите на Синесий. Той става и представител на народа пред властта³³.

Този смел акт на българската общност в Русе се нуждае от санкциониране от местната и централната османска власт. От името на Българското общество в Русе и околните села до губернатора Ариф паша е изпратено писмо от 16 юли 1861 г., в което българите желаят подкрепата на османската власт за независима българска църква³⁴.

Още към 1861–1862 г. Българското общество в Русе се очертава като ръководна институция спрямо останалите общини от района на Северна България. Във връзка с борбата за църковна независимост и по други проблеми много български общини се обръщат към русенската като една от най-авторитетните и организирани общини за съдействие, за мнение и подкрепа. Налице е богата кореспонденция между русенци и българските общини от различните краища на Отечеството. Към Русенското българско общество се обръщат и българските представители в Цариград, които му препоръчват да се изберат народни представители за участие в столицата на събор, където да се връчи прошение до султана и да се работи по решаването на църковния въпрос. Русенци определят за такъв Михаил Мутаф³⁵.

През 1861 г. е заведена молба от страна на Русенското общество до управителя Ариф паша, в която се посочва, че съгласно Хатихумаюна за представител в Цариград ще отиде Михаил Мутаф. Той ще да предаде изложение, в което се изтъква несъгласие за подчинение на гръцкото духовенство, защото то е докарало народа до разорение, а също така сее раздори³⁶. Молбата е подписана от членовете на Обществото, свещеници, русенски граждани и жители на някои русенски села³⁷.

Всъщност през следващите месеци Русенското българско общество издържа двама свои представители в Цариград – Марко Марков и Михаил Му-

таф. С времето техният престой излиза скъпо на Обществото и то решава да ги отзове³⁸.

След като са отзовани Михаил Мутаф и Марко Марков, със задълженията на русенски депутат в Цариград е натоварен русенецът Костаки Маринович – търговец с голям авторитет. Той с готовност приема да работи за своя град и изпълнява съвместно задълженията си³⁹.

Прокламираната Декларация на Българското общество в Русе за назначаването на протосингел Нил Изворов за глава на тяхната епархия от 16 юли 1862 г. е важен акт, свързан с борбите на русенци по църковния въпрос.

В декларацията се съобщава, че вследствие на всеобщото отхвърляне и неприпознаване на гръцкия владика и на гръцкото духовенство в резултат от действията на българите в Русе от 1861 г., русенските две църкви, както и всичките в Русенската каза, са останали без духовен глава. Поради това членовете на „Русчукското общество“, с всеобщото одобрение на всички русенски граждани са избрали „за надзирател и духовен глава Негово Преподобие Г-н Нил Д. Изворов, граждански протосингел, който след молбите ни предприе тази грижа...“⁴⁰. В декларацията са посочени функциите и задълженията, които трябва да изпълнява Нил Изворов, както и задълженията на Русенското общество към него⁴¹.

През периода 1861–1864 г., когато църковната борба в Русе е в разгара си, Русенското общество изпраща редица молби до губернатора Ариф паша и централната власт в Цариград с искане за окончателно изгонване на гръцкия владика Синесий и за създаването на самостоятелна българска църква⁴².

В писмо с дата 1 декември 1861 г. до лидерите на църковното движение в Цариград двадесет русенски общински първенци начело с протосингела на епископията Нил Изворов заявяват, че тяхното „непреклонно желание“ е да продължат усилията за „подновяване на нашата свята йерархия“. Независимо от създалия се „безпорядък в църковните ни работи“, според русенци не бива да се начеват никакви проговори с Вселенския престол, както и не бива да се допуска мисъл за „сдружаването ни с едни вечни и непримирими наши неприятели“, т.е. с патриаршеските владици. В краткото русенско послание до цариградските представители личи не само обида от подменената воля на народа, но и известно неверие в способността на тамошните дейци да се справят успешно с трудната мисия⁴³.

В действията си Русенското общество през тези решаващи години на борбата срещу гръцкия владика проявява смелост, вслушва се в народните искания и не изпълнява султанските и везирски заповеди за повторно предаване на властта в ръцете на Синесий. Благодарение на тяхната упоритост владиката продължава да бъде елиминиран от църковно-обществените дела, а неговите духовни и обществени ангажименти окончателно се поемат от Нил Изворов⁴⁴.

В края на 1863 г. се стига до остър конфликт между губернатора Ариф паша и ръководителите на Русенското българско общество, които се опълчват срещу несправедливото му решение за припознаване на владиката Синесий⁴⁵.

Кулминацията на конфликта между русенци и владиката Синесий настъпва през януари 1864 г. На 17 януари 1864 г. Русенското общество изпраща делегация до Ариф паша, която да изрази несъгласието на русенското гражданство с идеята за възстановяването на Синесий на владишкият пост. Под влиянието на Синесий Ариф паша решава да арестува делегатите и да ги изпрати на заточение. В този критичен момент ръководителите на Русенското общество х. Иванчо х. Пенчович, х. Атанас, Ив. Мавриди, Д. Селвелята, Ат. Глаголиза, заедно с Руска Маринова и още няколко жени отиват при русенския паша и успяват да спасят от заточение арестуваните седем градски първенци: Никола Винаров, Велико Малчоолу, Никола Дряновски, Иван х. Костов, Гено Буюклиев, Иван Добрев и Симеон Симеонов⁴⁶.

Няколко дни по-късно представителите на Русенското общество х. Атанас х. Петкович, х. Иванчо х. Пенчович, Иван Мавриди, Тодор Марков, Димитър Селвелята и други се включват активно в протеста на недоволните майки срещу задържането на русенските ученици⁴⁷.

В тези напрегнати дни членовете на Русенското общество Хаджи Петър, К. Маринович, С. Златов и Юрдан Бояджиев подготвят и изпращат писмо до българските представители в Цариград, в което се оплакват от действията на Ариф паша, който желае да върне Синесий на владишкия пост и да му се заплати заплата за три години. Те настояват молбата им за отстраняване на Синесий да се преведе на турски и незабавно да бъде връчена на правителството. След имената и подписите на съставителите следват 367 подписа и 2000 печата на русенски граждани⁴⁸.

В крайна сметка активната позиция на русенските общински първенци в разигралите се събития довеждат до благоприятната развръзка на продължилото няколко години противопоставяне между русенското гражданство и гръцкия владика Синесий.

След окончателното прогонването на Синесий през есента на 1864 г. русенските първенци не пожелават да признаят новоназначения владика Паисий, като продължават да събират църковния данък, без да го предават на Патриаршията, както и налагат изключителното право да се разпореждат с църковните дела⁴⁹.

В годините след Кримската война постепенно съставът на Русенското българско общество се демократизира. През 60-те години в неговото ръководство вече влизат по-голям брой членове и представители от либералното течение – търговци и занаятчии, учители. Присъстват и редица нередовни членове, които оказват положително въздействие при вземането на решения. Малобройното консервативно течение, в което влизат х. Иванчо х. Пенчович, х. Атанас Петкович, Иван Мавриди и други, постепенно отстъпва и възприема по-смелите и по-демократични предложения на либералното крило. Във всички действия на Обществото за извоюване на подобрения в просветната и църковната дейност либералите са инициатори и двигател за осъществяване на исканията на народните маси⁵⁰.

В началото на 60-те години административно-организационното развитие на Русенското българско общество се задълбочава, като все повече приема вида на самоуправляваща се местна институция.

След като през пролетта на 1861 г. Синесий е отстранен, изолиран от духовния живот на града и лишен от правото да бъде председател и представител на русенската православна общност пред властта, се стига и до конфликт по отношение на това къде да резидират Синесий и Българското общество. Подкрепян от официалната местна власт, дори и отстранен, владиката продължава да живее в сградата на Епископията, въпреки че тя е общинска. Този конфликт принуждава членовете на Обществото да търсят друго място, където да провеждат заседанията си. За кратко те се настаняват в метоха на Зографския манастир, но поради протест от страна на управителя на метоха седалището на русенските български общинари се прехвърля в хана на Иван Мавриди, разположен в махалата „Голям варош“. В кафенето при хана общинарите провеждат заседания, разглеждат жалби, но установяването им тук отново предизвиква недоволство. Някои русенци от средите на по-видните граждани са на мнение, че подобен род заведения не са най-подходящото място за решаване на проблемите на българската общност⁵¹.

Ръководството на Русенското българско общество взема решение да се намери компромис с представителя на Зографския манастир в Русе. След изричното съгласие на монашеското братство общинарите отново се настаняват в сградата на метоха. В края на 1863 г. седалището на Обществото се установява трайно в метоха на Зографския манастир, където е обзаведена специална общинска стая, в която през деня стои писар с работно време, доведено до знанието на цялата общност. Само някои от заседанията продължават да се провеждат в хана на Иван Мавриди⁵².

Важен момент в институционалното развитие на Българското общество в Русе са събитията от октомври 1861 г., които се явяват първи опит на русенци за регламентиране на дейността на общината си. На 23 октомври 1861 г. русенските граждани, основно представители на местните еснафи и съсловия, връчват писмо-пълномощно, с което се дават пълномощия от тяхна страна на Иванчо х. В. Пенчович, Иван Г. Мавриди, Атанас х. Петков, Трифон поп Стойчов, Михаил А. Мутаф, Дечо Генев, Петър Нейчов, Тодор Чифчи, Ангел Н. Глаголис, Добри И. Бакал, Георги Н. Абаджи, Ангел Велику, Димитър Наумов, Велико Петров, Атанас П. Абаджи, които да бъдат техни попечители пред османските власти.

В писмото си русенци пишат: „Ния долоподписаните граждани русчушки днесъ символно и съгласно като размислехме добре намерихме благословно да отбирем и назначим васъ Господа за Попечители на сичките Граждански Интереси отъ днесъ за въследующе ви даваме неуграничена сила да действувате и наредите сичко онова което ще бѣди въ полза на отечеството ни“. В писмото се съобщава, че отсега нататък всички граждански въпроси ще се оставят на тях за разрешаване, както и задължението за събирането на данъците. Изразява се

надежда те да бъдат справедливо разхвърляни, отговорно събирани и предавани навреме на правителството. Накрая на писмото се подчертава, че русенци поверяват в ръцете на избраните от тях „Господа Граждански Попечители“ защитата на техните граждански интереси, и особено тези на училищното и църковното дело. Пълномощното се дава на русенските попечители за неустановено време, с надежда те да изпълняват съвестно своите задължения. Към писмото са отбелязани имената на двадесет и девет „Граждане Русчюски“⁵³.

Очевидно е, че този акт на русенското гражданство е следствие от прокламираните реформи в Хатихумаюна от 18.02.1856 г. В резултат на него е избрано едно тяло – т.нар. „Почитаемо народно българско общество“, състоящо се от 15 души. Това пълномощно представлява своеобразен граждански договор, преразпределящ по нови правила властовите отношения и подреждащ по нов начин управленската йерархия в местното православно общество. От документите личи избистрянето в целите и задачите, които са поставени за решаване от Обществото, но неговата дейност все още продължава да не е официално узаконена с акт на османската администрация⁵⁴. В някои документи от 1861–1864 г. тази институция на българите в Русе фигурира главно под името Русенско (Русчушко) общество, Русенска (Русчушка) община или Русенската църковна-народна община⁵⁵.

Дейността на Русенското българско общество има и своите критичности, които считат, че неговите лидери не обръщат внимание на проблемите на гражданите. В дописка от Русе от 24 февруари 1863 г. до редакцията на вестник „България“ в Цариград се изтъква, че русенските първенци гледат само своите интереси, като нехаят за проблемите на сиромасите. Не обръщат внимание на проблемите на гражданите. Съобщава се за парични злоупотреби със средствата на общината и проблеми в училищното дело⁵⁶.

Въпреки това може да се направи заключението, че поколението русенци от средата на XIX век, което съставлява ядрото на Русенското българско общество, като Иван Мавриди, братя Петкович, х. Величко х. Пенчович, Йосиф Дайнелов, Петър Сакелариев, Ангелчо Симеонов, Тихо Обретенов, х. Иванчо х. Пенчович, Атанас Маринович, Костаки Маринович, Г. Николаев, Братой Добревич, Михаил Мутаф, Лазар Михайлов и други, които поставят важно начало в консолидирането на българската общност в града. Негово дело са многобройните дарителски инициативи за събиране на средства за построяването на църкви и откриването на училища. Пак това поколение застава начело на русенци в църковно-националното движение. Със своите дела по това време то си спечелва заслужено уважението на съгражданите си⁵⁷.

Да се насочим накратко към някои от основните функции и дейности, които изпълнява Русенското българско общество в периода от 1856 г. до официалното му санкциониране и развитие като Русенска българска църковна народна община през 1865 г.

Основната функция на Русенското общество още от най-ранните етапи от неговото развитие е осъществяването на помощ на османската админис-

трация при разпределението, събирането и издължаването на данъците към държавата. Тази негова роля се засилва с течение на времето – нещо, което е свързано и с реформите в данъчната сфера и администрацията в Османската империя.

През втората половина на XIX в. събирането на данъците се извършва от един бирник и няколко перкаляби (събирачи на данъци). През 1862 г. събирачи на данъци в Русе са Йордан Димов, Иванчо Минчев, Гецо Петков и Пени Неделчев. Те са утвърдени от Обществото след внимателен подбор⁵⁸. Русенското българско общество е ангажирано с изготвянето на облагателните списъци на населението, които според изискванията съдържат информация за броя на членовете на всяко домакинство, тяхната възраст, поминък, имотно състояние⁵⁹.

Русенските български общинари спазват своите задължения към османската администрация, но в същото време се грижат за справедливото облагане на населението и полагат усилие да го предпазят от прекомерно увеличаване на фискалния натиск. Често те твърдо и безкомпромисно се борят за намаляване на данъците. Пример за това намираме в данъчните книги на Русенската община. През 1859 г. от християнското население е събран извънреден принудителен данък по повод възникнали неотложни нужди на държавата. Под натиска на русенските общинари през следващата година на русенските махали и чифлици са определени занижени суми на данъка вергия като компенсация за данъка от предната година⁶⁰.

В действията си Русенското българско общество среща големи ограничения, като е задължено да изпълнява нарежданията и да подпомага дейността на османската централна и местна власт, а до началото на 60-те години на века и на Цариградската патриаршия. Непрекъснатите контакти с представителите на местната османска управа фактически поставят Българското общество в Русе в ролята на посредник между християнската общност, чиито интереси е призовано да защитава, и османската администрация. В тази си роля Обществото проявява изключителна гъвкавост и зрелост, като действа като истинска институция⁶¹.

Изключително полезна е дейността на Русенското общество в областта на образованието. В края на 50-те и началото на 60-те години на XIX в. се наблюдава процес на съживяване на учебното дело в града. Роля за това има и Русенското българско общество. То старателно се грижи за базата на училищата, за снабдяването им с книги, учебници и учебни пособия, за разширяване на учебните програми с нови учебни дисциплини. През периода се назначават квалифицирани учители, които вдигат нивото на образованието в града⁶².

Социалната дейност на Русенското българско общество също заслужава внимание. То полага системни грижи към бедните и бездомните в града. В района на църквата „Света Троица“ има пригодени стаи, в които се настаняват душевно болни хора или бездомни стари хора, останали без близки. Обществото им отпуска помощи, за да преживеят и се грижи за тях⁶³.

Българското общество в Русе е натоварено и с редица правораздавателни функции, особено в областта на брачните, семейните, договорните и

наследствените отношения. В тези случаи се прилага българското обичайно право. Русенското общество притежава компетенция да се произнася и по някои дребни провинения – кражби, измами, повреждане на имущество, обиди, клевети⁶⁴. Обществото има и чисто граждански функции, като се занимава с наследствено-правните и договорните отношения вътре в общността, издава свидетелства за покупко-продажби, разрешителни за пътуване в империята и в чужбина, за носене на оръжие и др.

Русенското българско общество изпълнява и други функции и дейности, които са му делегирани от османската власт, и то се възползва по най-добрия начин от отдалия се удобен случай да действа в името на просперитета на местната българска общност.

Може да се заключи, че дори и преди официалното си формиране и санкциониране през 1865 г. като Русенска българска църковна народна община, Българското общество в Русе извършва многостранна дейност и контролира взаимоотношенията вътре в българската общност. То събира данъците към държавата и местната власт от българското население, наемите от църковните имоти, води кореспонденция с другите църковни настоятелства, контролира продажбите на имоти, издава разрешения за бракосъчетания и разводи. Същевременно то има и чисто граждански функции, като издаване на разрешителни за пътуване в империята и в чужбина, за носене на оръжие, правене на завещания и др. Българското общество в Русе допринася за развитието на просветното дело в града, както и за разрешаването на църковния проблем в местен и национален план. Русенското общество осъществява и широка социална дейност. То поставя под своя закрила бедните, полага усилия за благоустрояването на града. Неговата многостранна дейност налага непрекъснати контакти с официалните власти и то фактически се оказва в ролята на посредник между християнската общност и османската администрация⁶⁵.

БЕЛЕЖКИ/ NOTES

¹ Сиромасова, Ж. Русе през Възраждането. София, 1997, 1–360.

² Бакърджиева, Т. Българската общност в Русе през 60-те на XIX век. (Историко-демографско изследване). София, 1996; Бакърджиева, Т. Взаимоотношенията между Русенската градска община и османската администрация. – В: Алманах за историята на Русе, том I. Русе, 1996, 71–76.; Бакърджиева, Т. Костаки Маринович (1829–1885) “Хроника на един живот”. Русе, 2007, 1–158; Бакърджиева, Т., Ст. Йорданов. Русе. Пространство и история (края на XIV в. – 70-те години на XIX в.). Градоустройство, инфраструктури, обекти. Русе, 2001, 1–204.

³ Sahara, T. An Eastern Orthodox Community during the Tanzimat. Documents from Register of the Bulgarian Society in Ruse (1860–1872). Institute for the study of languages and cultures of Asia and Africa. Tokyo, 1997, pp. 1–513.

⁴ Бонева, В. Църковно-национално движение 1856–1870. София, 2010, 1–1128.

⁵ **Марков, И.** Хаджи Иван(чо) хаджи Пенчович. Мит и реалност. София, 2013, 1–290.

⁶ **Кънчев, Кр., Й. Борисов.** За създаването и началната дейност на Русенската българска община. – В: 125 години Русенска община – документален сборник. Русе, 1990, 3–25.

⁷ **Радков, И., Л. Златев.** Русенската община 1878–1949. Русе, 2002, 1–420.

⁸ **Колев, Ат.** Въведение към Русенска летопис. Част II. История на Русе в дати, събития и документи (1851–1880). – В: Алманах за историята на Русе, том XI. Русе, 2011, 185–364; **Колев, Ат.** Приносът на х. Иван (Иванчо) х. – В: Пенчович в борбата за Българско национално възрождение. – В: Алманах за историята на Русе, том XIII. Русе, 2013, 165–216.

⁹ **Кънчев, Кр., Й. Борисов.** Цит. съч., с. 9; **Иванова, Св.** Към предисторията на Русенската община през XVII–XVIII век. – В: Алманах за историята на Русе, том I. Русе, 1996, с. 51.

¹⁰ **Радков, И., Л. Златев.** Цит. съч., с. 7.

¹¹ **Иванова, Св.** Цит. съч., с. 56.

¹² **Арнаутов, Х.** Пълно събрание на Държавните закони, устави, наставления и високи заповеди на Османската империя. Цариград, 1871, с. 23; **Бакърджиева, Т.** Взаимоотношенията..., с. 71.

¹³ **Сахара, Т.** Русенската българска община по време на Танзимата. – В: Алманах за историята на Русе, том I, Русе, 1996, с. 77.

¹⁴ **Бакърджиева, Т.** Цит. съч., с. 46; **Бакърджиева, Т.** Взаимоотношенията ..., с. 71.

¹⁵ **Колев, Ат.** Въведение към Русенска..., с. 233; **Радков, И., Л. Златев** Цит. съч., с. 7.

¹⁶ **Сиромасова, Ж.** Цит. съч., с. 144. **Кънчев, Кр., Й. Борисов** Цит. съч., 10–11.

¹⁷ **Колев, Ат.** Въведение към Русенска..., с. 249.

¹⁸ **Сахара, Т.** Русенската българска..., Цит. съч., с. 75–79; **Sahara, T.** Op. cit., pp. 6, 10.

¹⁹ **Sahara, T.** Op. cit., p. 8.

²⁰ **Бакърджиева, Т.** Взаимоотношенията..., с. 74.

²¹ **Колев, Ат.** Въведение към Русенска..., с. 250.

²² НБКМ, БИА, II В, 1988; **Сиромасова, Ж.** Цит. съч., с. 131.

²³ България, №4, 21 септ. 1859; **Сиромасова, Ж.** Цит. съч., с. 147.

²⁴ **Петков, П. Ст.** Записка на Екзарх Йосиф I от 1878 година върху историята на българския църковен въпрос. – Исторически преглед, № 3, (1993), 121–131.

²⁵ **Плетньов, Г.** Чорбаджиите и българската национална революция. Велико Търново, 1993, с. 81.

²⁶ Пак там, с. 82; **Църковен Архив**, т. I–II, София, 1925, с. 86.

²⁷ **Бонева, В.** Цит. съч., с. 232.

²⁸ **Бонева, В.** Цит. съч., с. 232; НБКМ-БИА, I В 5881; ДА – Русе, ф. 44к, оп. 1, а.е. 61, л. 85.

²⁹ **Бонева, В.** Цит. съч., 281–282.

³⁰ Пак там, 330–331.

³¹ Пак там, с. 331

³² **Колев, Ат.** Въведение към Русенска..., с. 256; Дунавски лебед, год. I, бр. 30, 18 април 1861 г.; Подбрани извори за историята на град Русе и Русенския край (II–XIX в.). Исторически музей – Русе, том I. Съст. Ст. Йорданов и Т. Бакърджиева. Русе, 1999, 171–172.

³³ ДА – Русе, ф. 44 К, оп. 1, а. е. 51, л. 11–12; ДА – Русе, ф.44 К, оп.1, а.е. 46, л.3, 5, 9, 12, 58; **Сиромахова, Ж.** Цит. съч., с. 122, 128, 142.

³⁴ **Sahara, T.** Op. cit., pp. 65–66.

³⁵ **Кънчев, Кр., Й. Борисов.** Цит. съч., 13–14.

³⁶ ДА – Русе, ф. 44 К, оп. 1, а.е. 51, л. 3–5; **Сиромахова, Ж.** Цит. съч., с. 122.

³⁷ НБКМ, БИА, II В, 5873; **Сиромахова, Ж.** Цит. съч., с. 123.

³⁸ НБКМ, БИА, II В, 1112; **Сиромахова, Ж.** Цит. съч., с. 123; **Бакърджиева, Т.** Костаки Маринович....., с. 40.

³⁹ **Бакърджиева, Т.** Костаки Маринович..., с. 40; **Сиромахова, Ж.** Цит. съч., с. 123.

⁴⁰ **Sahara, T.** Op. cit., p. 80.

⁴¹ Пак там, р.80-81.

⁴² ДА – Русе, ф. 44 К, оп.1, а.е. 16, л.84; **Сиромахова, Ж.** Цит. съч., 147–148.

⁴³ **Бонева, В.** Цит. съч., с. 412.

⁴⁴ ДА-Русе, ф. 44 К, оп. 1, а.е. 16, л. 84; **Сиромахова, Ж.** Цит. съч., 147–148; **Бакърджиева, Т.** Българската общност..., Цит. съч., с. 59.

⁴⁵ **Бакърджиева, Т.** Българската общност..., Цит. съч., с. 59.

⁴⁶ **Антонова, В.** Възрожденското читалище „Зора“ в Русе. Русе, 2010, 29–21; **Колев, Ат.** Приносът на х. Иван..., 165–216.

⁴⁷ **Марков, И.** Цит. съч. , с. 38.

⁴⁸ НБКМ, БИА, II А, 1547. **Бакърджиева, Т.** Костаки Маринович..., с. 58; **Сиромахова, Ж.** Цит. съч., с. 126.

⁴⁹ **Плетньов, Г.** Цит. съч., с. 93.

⁵⁰ **Сиромахова, Ж.** Цит. съч., с. 128, 144.

⁵¹ **Бакърджиева, Т., Ст. Йорданов** Русе. Пространство..., с. 98.

⁵² Пак там, с. 99; **Бакърджиева, Т.** Българската общност..., Цит. съч., с. 59.

⁵³ Кондика на църквата Света Троица – Русе, л.116-13а, Оригинал. Ръкопис; 125 години Русенска община. Документален сборник. Съст. Красимир Кънчев, Йордан Борисов. Русе, 1990, 95–96; **Бакърджиева, Т.** Българската общност..., Цит. съч., с. 56; **Кънчев, Кр., Й. Борисов** Цит. съч., с. 14; НБКМ, БИА, II В, 5881; **Мишев, Д.** Първи законодателни събори и събрания. – В: Църковен Архив, т. I и II. София, 1925, 65–66; **Сиромахова, Ж.** Цит. съч., с. 142; **Sahara, T.** Op. cit., p. 30; **Колев, Ат.** Въведение към Русенска..., с. 256.

⁵⁴ **Кънчев, Кр., Й. Борисов** Цит. съч., с. 14; **Сиромахова, Ж.** Цит. съч., с. 142; **Бонева, В.** Цит. съч., с. 232.

⁵⁵ ДА – Русе, ф. 44 К, оп.1, а.е. 51, л.2, 28, 30; НБКМ, БИА, II В, 1065, 1066; **Кънчев, Кр., Й. Борисов.** Цит. съч., с. 10.

⁵⁶ **България,** 4, 48, 11 март 1863.104, 105.

⁵⁷ **Радков, И., Л. Златев** Цит. съч., с. 7; **Бакърджиева, Т.** Българската общност..., Цит. съч., с. 61.

⁵⁸ **Бакърджиева, Т.** Българската общност..., Цит. съч., с. 46.

⁵⁹ **Бакърджиева, Т.** Взаимоотношенията..., с. 72.

⁶⁰ ДА – Русе, ф. 44 К, оп.1, а.е. 66, л. 2–28. **Бакърджиева, Т.** Взаимоотношенията..., с. 72.

⁶¹ **Бакърджиева, Т.** Българската общност..., Цит. съч., с. 58.

⁶² Пак там, с. 59.

⁶³ Пак там, с. 57; **Бакърджиева, Т., Ст. Йорданов** Русе. Пространство..., с. 136.

⁶⁴ **Бакърджиева, Т.** Взаимоотношенията..., с. 72.

⁶⁵ **Колев, Ат.** Въведение към Русенска..., с. 247; **Бакърджиева, Т.** Взаимоотношенията..., с. 71.

ЛИТЕРАТУРА / REFERENCES

Антонова, В. Възрожденското читалище „Зора“ в Русе. Русе, 2010 [Antonova, V. Vazrozhdenskoto chitalishte “Zora” v Ruse. Ruse, 2010].

Арнаудов, Х. Пълно събрание на Държавните закони, устави, наставления и високи заповеди на Османската империя. Цариград, 1871 [Arnaudov, H. Palno sabranie na Darzhavnite zakoni, ustavi, nastavlenia i visoki zapovedi na Osmanskata imperia. Tsarigrad, 1871].

Бакърджиева, Т. Българската общност в Русе през 60-те на XIX век. (Историко-демографско изследване). София, 1996 [Bakardzhieva, T. Balgarskata obshnost v Ruse prez 60-te na XIX vek. (Istoriko-demografsko izsledvane). Sofia, 1996].

Бакърджиева, Т. Взаимоотношенията между Русенската градска община и османската администрация. – В: Алманах за историята на Русе, том I. Русе, 1996, 71–76 [Bakardzhieva, T. Vzaimootnosheniata mezhdu Rusenskata gradska obshtina i osmanskata administratsia. – V: Almanah za istoriata na Ruse, tom I. Ruse, 1996, 71–76].

Бакърджиева, Т. Костаки Маринович (1829–1885). Хроника на един живот. Русе, 2007 [Bakardzhieva, T. Kostaki Marinovich (1829–1885) Hronika na edin zhivot. Ruse, 2007].

Бакърджиева, Т., Ст. Йорданов. Русе. Пространство и история (края на XIV в. – 70-те години на XIX в.). Градоустройство, инфраструктури, обекти. Русе, 2001 [Bakardzhieva, T., St. Yordanov. Ruse. Prostranstvo i istoria (kraia na XIV v. – 70-te godini na XIX v.). Gradoustroystvo, infrastrukturi, obekti. Ruse, 2001].

Бонева, В. Църковно-национално движение 1856–1870. София, 2010 [Boneva, V. Tsarkovno-natsionalno dvizhenie 1856–1870. Sofia, 2010].

Иванова, Св. Към предисторията на Русенската община през XVII–XVIII век. – В: Алманах за историята на Русе, том I. Русе, 1996, 51–57 [Ivanova, Sv. Kam predistoriata na Rusenskata obshtina prez XVII–XVIII vek. – V: Almanah za istoriata na Ruse, tom I. Ruse, 1996, 51–57].

Колев, Ат. Въведение към Русенска летопис. Част II. История на Русе в дати, събития и документи (1851–1880). – В: Алманах за историята на Русе, том XI. Русе, 2011, 185–346 [Kolev, At. Vavedenie kam Rusenska letopis. Chast II. Istoria na Ruse v dati, sabitia i dokumenti (1851–1880). – V: Almanah za istoriata na Ruse, tom XI. Ruse, 2011, 185–346].

Колев, Ат. Приносът на х. Иван (Иванчо) х. В. Пенчович в борбата за Българско национално възраждане. – В: Алманах за историята на Русе, том XIII. Русе, 2013, 165–216 [Kolev, At. Prinosat na h. Ivan (Ivancho) h. V. Penchovich v borbata za Balgarsko

natsionalno vazrazhdane. – V: Almanah za istoriata na Ruse, tom XIII. Ruse, 2013, 165–216].

Кънчев, Кр., Й. Борисов. За създаването и началната дейност на Русенската българска община. – В: 125 години Русенска община. Документален сборник. Русе, 1990, 3–25 [**Kanchev, Kr., Y. Borisov.** Za sazdavaneto i nachalnata deynost na Rusenskata balgarska obshtina. – V: 125 godini Rusenska obshtina. Dokumentalen sbornik. Ruse, 1990, 3–25].

Марков, И. Хаджи Иван(чо) хаджи Пенчович. Мит и реалност. София, 2013 [**Markov, I.** Hadzhi Ivan(cho) hadzhi Penchovich. Mit i realnost. Sofia, 2013].

Мишев, Д. Първи законодателни събори и събрания. – В: Църковен Архив, т. I и II. София, 1925, 66–72 [**Mishev, D.** Parvi zakonodatelni sabori i sabrania. – V: Tsarkoven arhiv, t. I i II. Sofia, 1925, 66–72].

Петков, П. Ст. Записка на Екзарх Йосиф I от 1878 година върху историята на българския църковен въпрос. – Исторически преглед, № 3, (1993), 121–131 [**Petkov, P. St.** Zapiska na Ekzarh Yosif I ot 1878 godina varhu istoriata na balgarskia tsarkoven vapros. – Istoricheski pregled, № 3, (1993), 121–131].

Плетньов, Г. Чорбаджиите и българската национална революция. Велико Търново, 1993 [**Pletnyov, G.** Chorbadzhiite i balgarskata natsionalna revolyutsia. Veliko Tarnovo, 1993].

Подбрани извори за историята на град Русе и Русенския край (II–XIX в.). Исторически музей – Русе, том I. Съст. Ст. Йорданов и Т. Бакърджиева. Русе, 1999 [Podbrani izvori za istoriata na grad Ruse i Rusenskia kray (II–XIX v.). Istoricheski muzey – Ruse, tom I. Sast. St. Yordanov i T. Bakardzhieva. Ruse, 1999].

Радков, И., Л. Златев Русенската община 1878–1949. Русе, 2002 [**Radkov, I., L. Zlatev.** Rusenskata obshtina 1878–1949. Ruse, 2002].

Сахара, Т. Русенската българска община по време на Танзимата. – В: Алманах за историята на Русе, том I. Русе, 1996, 75–79 [**Sahara, T.** Rusenskata balgarska obshtina po vreme na Tanzimatata. – V: Almanah za istoriata na Ruse, tom I. Ruse, 1996, 75–79].

Сиромахова, Ж. Русе през Възраждането. София, 1997 [**Siromahova, Zh.** Ruse prez Vazrazhdaneto. Sofia, 1997].

125 години Русенска община. Документален сборник. Съст. Кр. Кънчев, Йордан Борисов. Русе, 1990 [125 godini Rusenska obshtina. Dokumentalen sbornik. Sast. Kr. Kanchev, Yordan Borisov. Ruse, 1990].

Църковен Архив, т. I–II. София, 1925 [Tsarkoven arhiv, t. I–II. Sofia, 1925].

Sahara, T. An Eastern Orthodox Community during the Tanzimat. Documents from Register of the Bulgarian Society in Ruse (1860–1872). Institute for the Study of Languages and Cultures of Asia and Africa. Tokyo, 1997.

СЪКРАЩЕНИЯ / ABBREVIATIONS

НБКМ-БИА – Национална библиотека „Кирил и Методий“ – Български исторически архив.

ДА – Русе – Държавен архив – Русе.